

rem manifestasti! Videris esse verum ^a templum Salvatoris, qui in te habitans hæc ipse ^b per te loquitur, ipse qui tantam gratiam præbuit sermonibus tuis, quippe qui ante eras apud omnes amabilis; nunc tamen tantus est amor affectionis tuæ in animis omnium collocatus ^c, ut Heliam te temporibus nostris nominent: et non mirum; si enim, qui Deo placere videntur, filii Dei nominantur, tanto magis ^d participes prophetarum confessores, et maxime te appellare dignum est. Crede ^e mihi, Lucifer, non tu solus hæc locutus es, sed Spiritus sanctus tecum. Unde hæc tanta memoria Scripturarum, unde sensus et intellectus earumdem integer? unde talis ordo sermonis compositus ^f? unde tanta hortamenta in viam cœlestem? unde fiducia contra diabolum et probationes adversus ^g hæreticos, nisi Spiritus sanctus collocatus ^B esset in te? Gaude igitur in eo te esse jam pervidens^h, in quo etiam prædecessores ⁱ tui nunc sunt martyres, hoc est in choro angelorum. Gaudemus etiam nos habentes et ^j exemplum virtutis, et patientiæ, et libertatis. Nam de his, quæ scripsisti de nomine meo, erubesco aliquid proferre, ne videar adulator; sed scio ^k et credo ipsum Dominum, qui sancto et religioso animo tuo revelavit omnem notitiam, redditurum tibi etiam pro hoc labore præmium in regno cœlorum. Quia ergo talis es, precatorem te esse pro nobis per ^l orationes Dominum petimus, ut jam inspicere dignetur, ut est misericors, ecclesiam catholicam, et eripiat omnes famulos suos de manibus persecutorum, quo etiam hi omnes, qui propter

A metum temporalem ceciderunt ^m, levare se tandem possint, et reverti ad viam justitiæ, a qua seducti vagantur, nescientes in qua fovea sint miseri. Specialiter autem ego peto, si ⁿ aliquid minus a me dictum est, ignoscere digneris: a tanto enim fonte quod potui imperitia ^o mea vix haurire valuit. De fratribus autem nostris sin minus potui videre eosdem, iterum ignoscas peto. Est enim ipsa veritas testis optasse me et desiderasse hoc impetrare, et tantum habuisse dolorem quod non potui: nam nec lacrymæ cessaverunt ab oculis, nec gemitus ab animo, quia nec fratres permittimur ^p videre. Testis est autem Dominus, quia nec parentes quos habeo potui videre, ex quo persequuntur nos. Quid enim non faciunt Ariani? itinera observant, curas ^q agunt de proficiscentibus et exeuntibus de civitate, naves quærunt, eremias ^r gyrant, domos perturbant, concutiunt fratres, singulis negotia ^s concinnant: sed Deo gratias; dum hæc agunt, tanto magis et plus execrantur ab omnibus et cognoscuntur vere, ut dicit ^t sanctitas tua, mancipia esse antichristi; et ipsi miseri, dum in odio habentur, durant in malignitate sua, donec morte avi sui Pharaonis et ipsi damnentur. Salutant religionem tuam qui mecum sunt; dignare salutare qui tecum sunt. Divina Dei gratia incolumem te memorem nostri semper ^u beatum conservet, merito homo Dei, famule Christi, particeps apostolorum, solatium fraternitatis, magister veritatis, et ^v in omnibus desiderantissime.

^a Vere. Iid.

^b Ipsa. Cod. Sangerm.

^c Collocatus. Cod. Ven.

^d Cum. Chiff. Codd. Reg. Sangerm. et Ven. in quibus legitur quanto; antea particeps. *Participes Prophetarum, Confessorum.* Baronius. *Principem Prophetarum, Confessorum et Martyrum te appellare,* etc. Poncius apud Latinium.

^e Credimus, quod non tu etc. Chiff.

^f Compositus est. Cod. Ven. *Compositi.* Papebr.

^g Adversum. Papebr.

^h Jam per fidem. Chiff.

ⁱ Prædecessores. Iid. et Codd. Reg. ac Sangerm. *Prædecessores tui martyres nunc sunt in choro Angelorum.* Papebr.

^j Habentes te exemplum. Iid. cum Papebr. et Cod. Ven. qui habet, *virtutis, patientiæ,* etc., absque conjunctiva particula et.

^k Sed et scio, et, etc. Cod. Ven.

^l Per orationes tuas ad Dominum. Galland.

^m Exciderunt. Baron.

ⁿ Si minus. Cod. Ven.

^o Mea, cum Chiff., Codd. Reg., Sangerm. et Ven.

Antea ea.

^p Permittimur, cum Til. *Permittetur,* Cod. Ven. *Antea permittimus.*

^q Curam habent. Cod. Sangerm.

^r Eremitas. Chiff. mendose. *Eremos circumunt.*

Baron.

^s Negotia, cum Latin., Chiff., Codd. Reg., Sangerm. et Ven. *Antea negotiis.*

^t Dixit. Cod. Ven.

^u Semperque. Papebr.

^v Sed in omnibus desiderantissime. Chiff. *Desiderantissime.* Papebr.

APPENDIX.

DE PROFESSIONE FIDEI S. LUCIFERI EP. CALARITANI.

i Vetustissimi hujus Fragmenti, quod hic subjicitur, notitiam excepimus primo ex Diario Italico celeberrimi viri Bernardi Montfauconii, qui illud a se visum Mediolani in Bibliotheca Ambrosiana testatur hisce verbis pag. 19: *Codex octavi sæculi Langobardicis litteris habet quasdam Chrysostomi homilias: Excherii Lugdunensis quædam: Confessionem Fidei Luciferi: item Confessionem Athanasii, quæ habetur inter spuria Vigilio attributa: item Fidem Ambrosii.*

D Quare cum per litteras illius exemplum petissemus a clarissimo viro Balthassare Oltrocchio Ambrosianæ Bibliothecæ Præfecto, is perhumaniter ad nos illud transmisit, et quæ ad dignoscendam codicis ætatem in quo *Luciferi Fides* descripta est, tum ad conjiciendum genuinumne sit sancti Episcopi opus, necessaria nobis erant, ultro communicavit. Codex itaque e membranis constat, et rotundo ac minusculo caractere Romano exaratus est, litterisque inter se

se per singulas voces contextis; complacitur vero nomen quoddam opera D. Joannis Chrysostomi, cui tamen *Dini* titulus in codice non præponitur; partem libri Hermæ, qui *Pastor* inscriptus est; varia D. Eucherii opuscula, tam nonnullas *Fidei Professiones*: sunt eorum; *Fides S. Ambrosii Episcopi*: Item *Fides Catholica*: *Fides S. Luciferi Episcopi*: *Fides quæ ex Nicæno Concilio processit*: *Fides B. Athanasii*; quæ omnino differt a Symbolo, quod ejus nomine vulgatum est, quamque inter spiritus *Vigilio* attributa editam esse affirmat Montfauconius; tituli demum ipsi, et prima cujusque opusculi linea minio depicta est. Ex hisce conjicit Oltracchius integram codicem multo esse vetustiorum Hæ, ex quo Antonius Muratorius eruit *Fidem Sabinianæ*, et *Expositionem Fidei Catholicæ*, sive *Symbolum Venantii Fortunati*; easque edidit inter *Anecdota*, quæ ex Bibliotheca Ambrosiana collegerat: et, si codex iste ante annos mille dicitur a Muratorio exaratus, cautiorem se præ Hæ profertur Oltracchius, cum existimet, codicem, unde *Luciferi Fidem* exscripsit, sexto saltem sæculo esse tribuendum, licet vetustior videri dicitur queat. Dissentiat igitur Oltracchius a Montfauconio æque in ætate codicis, ac in forma litterarum delinenda; neque in alterutris sententiam concedere ipsi possumus, quibus absentibus codicem ipsum intueri, ac diligenter inspicere non licet. At enim si codicis vetustatem solummodo spectamus, non esset fortasse improbandum illorum iudicium, qui censerent, hoc *Luciferianæ Fidei* monumentum a Lucifero ipso scriptum jam antea, aut dictatum fuisse: verum nec paucæ, nec levissimæ in ipsa *Fidei Formula*, quæ nos ab hujusmodi opinione amplectenda prohibeant.

Etenim stylus ipse primum, et descriptionis forma plurimum differt a *Luciferiana*; tum non alia *Lucifer* utitur *Formula Fidei* præter *Nicænam*, quam in lib. de non parcendo in Deum delinquentibus integram protulit, cuiusque initium repetit in libro, cui titulus, *Moriendum esse pro Filio Dei*: locutiones deinde, quas plerumque usurpat discrepens de divina Verbi natura, differunt sane ab iis, quas exhibet hæc *Formula Fidei*, in qua *ὁμοούσιος* præterea vocabulum omissum est, licet ejusdem vis ac sensus possit ex ea deprehendi; cum tamen *Lucifer* ipse hæc vocem, ejusque significationem aperte ingerat in suis libris, objiciatque Constantio. Erat enim vocabulum *ὁμοούσιος* certa Catholicis tessera fidei, quam nefas fuisset eo tempore in *Formulis Fidei*, et in libris omittere adversus Arianos describere. Et sane quo tandem tempore, quove loco hæc *Fidei Formulam Lucifer* edidisset, mirum foret, doctissimum Episcopum qui omnes Arianorum artes, astusque, et insidias probe callebat, quique tandem fortiter dimicavit, ut defenderet Deum Filium esse Deo Patri *ὁμοούσιος*, id est *Consubstantialem*, in publico demum *Fidei* stæ testimonio abstinuisse ab eo vocabulo, quod unum catholicam doctrinam comprobabat; multoque magis mirandum, si ambigua res vera voces, quas hæc *Formula* continet, adhibuisset, cum ab iis in re tanti momenti tum maxime cavendum fuerit, illisque vix compertimus *Luciferum* usum fuisse. Hujusmodi itaque hæc est locutio, qua Pater dicitur habere *Filium factum de se sine initio, non ad se*: Synodus enim *Nicæna* verbum *facere* rejiciendum esse decrevit de *Filio* *generatove*, quem *genitus* esse, non *factum*, perspicue docuit; et ipse hujusce *Fidei* scriptor sibiinet quodammodo non cohæret, cum subdit paulo inferius *Filium genitum esse, non factum*. Quamvis autem ex adjunctis vocibus de *se, et sine initio*, catholicis locutionis sensus deponi queat, imprudens profecto est hujus verbi usus, quod in eorundem libris quoadque legitur, ubi de *Filio Dei* est sermo, sed humanæ ejus nature attribui docent Patres adversus Arianorum calumnias, et discribit *Petavius* in lib. de Trinit. cap. 3. Neque ambiguitate caret altera locutio de *se, quæ et efficiens principium* significare potest, et *generans, ac produ-*

gens; hæc autem recte convenit Deo Patri, qui re vera principium est generans *Filium*, non item illud, cum id, quod est *effici*, *Filio Dei* opponatur: de quo adversus Calvinianos disputat idem *Petavius* in lib. vi, cap. 11, ubi monet *fuisse hæc vocem et syllabarum occupationem, quæ hæc simplex tamem ac mediocre tendit ad malum* (ait *Basilius de his ipsis oculis agens in lib. de Spir. Sanct. cap. 2*), *sed profandum habet, et obiectum adversus pietatem consilium*. Hinc licet participium *factum* ad hæc posteriora non ad se solummodo referretur, suspectæ tamen hæc voces essent, nec probandæ, præsertim in publica Catholica *Fidei* testificatione: quod etiam monuit *Synodica Epistola Concilii Alexandrinæ*, cui *Lucifer* ipse adscripsit. Præterea *Filius* dicitur *improprie sine initio*, cujus divinæ generationis principium Pater est: sed quodam scribendi, loquendive ratione minus antiquis usitata, sine *initio* esse idem significat ac *æternum esse*; et ideo *compæros* dicitur *Filius*, quia æternus, et æterna est ejus generatio; de quo fuse disputat *Petavius* in lib. v, cap. 5. Usus quidem et *Lucifer* est hæc locutione *sine initio* in lib. *Moriendum esse pro Filio Dei*; sed illam directe opponit Arianorum errorj, qui *Filio* *initium* tribuebant, quia *factus et creatus a Patre* ab iisdem dicebatur. Hæc verba vero non ad se dubiæ subsunt interpretationi: Pater enim ad se generat *Filium*, et in *Filio*, quæ *exercit et virtutibus* sunt, consideretur, ut *Verbum esse, et imaginem Patris*, et ipsa *Filii* notio; *Filius* autem ad *Patrem* non est, si de iis sit sermo, quæ *absolute et secundum substantiam* de *Filio Dei* enuntiantur; *Filius* quippe et *Deus* est *absolute*, et *hominis*, et *capientis*, etc., et in hæc sententiam plura inquirat et explicat laudatus *Petavius* ad sensum *Augustini* in lib. iv, cap. 10, et lib. vi, cap. 9, num. 8. Sed *Fidei* hujusce auctor hæc verba fortasse adhibuit, ut Arianorum errori adversaretur, qui *Filium Verbum* quoddam esse *Patris instrumentum* aiebant, quo ad res cæteras cavendas usus fuerat: et *supremam adeo* opinionem secuti sunt in primis uterque *Eusebius Nicomediensis* et *Cesarensis*, teste *Petavio* lib. ii, cap. 3, num. 16, et cap. 7, num. 7; tunc docuerunt *Patrem* fecisse *sibi Filium*, sibi que *subjectam*, atque *instrumentalem* *administrum*: itaque obscura quidem vocum significationes profertur hæc *Formula Fidei*, *Patrem* habere *Filium non ad se factum*: cujus tamen locutionis ad se usum vix eo tempore, quo *Lucifer* vixit, inductum reperies, idemque videtur *Augustini* primum ætate sumi coeptus, et in varios postea sensus, variasque significationes a *Theologis* pertrahi. Hæc propterea animadvertens quis sibi facile persuadeat, *Luciferum* potuisse *Fidem* suam adeo ambigua, et obscuris dictionibus perficere testari? Adde his, plura de *Spiritu* sancto in hæc *Formula Fidei* catholica quidem dici, quam in cæteris, quæ per ea *Luciferi* tempora sive a Catholicis, sive ab hæreticis edebantur: et, licet ipsi *Ariani* impie sentirent de divinitate *Spiritus* sancti, tamen ante *Macedonianam* hæresim neque *Concilia*, neque *Patres* uberius verbis, atque sententiis quidquam de illa definiunt, quippe tunc de ea re *nominatim questio commota non fuerat*, inquit *Petavius* in lib. ii, cap. 6, num. 4. Post damnatum vero *Macedonii* errorem a *Constantinopolitano* Concilio anni 381, et *chariss et egyptius* disceptare coepit est de *Spiritus* sancti natura, cæque phrases passim adhiberi, quas hæc *Formula* præferat; si tamen *Concilium Alexandrinum* excipias celebratum an. 362, cujus *Epistola Synodica scripta ad Antiochenos nominatim docent Spiritum sanctum Deum habendum esse, eumque non creaturam esse, neque alienum a Patre et Filii substantia*; uti *Petavius* innuit in lib. i, cap. 44, num. 46. Hinc autem *Concilio*, illiusque decretis *Lucifer* ipse assensus est; ut in ejus vita § 7. comprobatum est; cumque *Patres Alexandrinæ* hoc præterea ex *Sardicensi* Synodo confirmatum voluerint, ut quis aliam professionem *Fidei*, præter *Nicænam*, scriberet, aut *aspici-*

ederet, sane persuadere nobismet nequimus, alii-
 sinum adeo sanctissimumque decretum, quod ipse
 probaverat, ab eodem Luciferio neglectum violatum-
 que fuisse. Neque diffitemur sane, Luciferum in suis
 quandoque libris de Spiritu sancto esse locutum, et
 Arianorum impietatem hac quoque in parte acriter
 oppugnasse, dissimilibus tamen et locutionibus, et
 verbis, quam in hac *Formula* proferantur, uti ex
 præfatione nostra facile liquet. Denique hoc etiam
 argumentum adjuvamus, ex quo probetur *Formulam*
 hanc Luciferio auctori non esse tribuendam; nimi-
 rum quod tempus constitui recte nequeat, quo is
 debuerit *Fidem* suam publico, scriptoque testimonio
 comprobare: etenim in Concilio Mediolanensi, cui
 Legatus interfuit Liberii Populicis, Nicænam unice
Fidei Formulam professus est coram Constantino
 Imperatore, ut in lib. *Moriendum esse pro Fidei Dei*
 ipse testatur hæc verbis: *Nos legati audiveramus*
in tuo palatio, et fermando non desumus, semper sic
fuisse, et esse credimus a Christianis, sicuti apud Ni-
cæam contra hæresim tuam Arianam, et omnes errores
videatur esse sacra fides conscripta: eandemque Fidem
 toto exsilii sui tempore scriptis palam libris, iisdem
 Nicænae formulæ verbis testatus est. Post reditum
 vero ab exilio cum ad componenda Antiochenæ
 Ecclesiæ et Cæsarensis provinciæ dissidia, quæ de
 Episcoporum suorum electione fuerant exortæ, totus
 incubasset, ad suam Ecclesiam in Sardiniam rediit,
 ubi quæ causa illi obveniret, cur novam *Fidei For-*
mulam conderet, et vulgaret, cur a Nicæna diver-
 sam, cur aliqua sui parte ambigam, et obscuram,
 nec divinari cuiquam liceat, nec tuto proferre. Hæc
 nobis argumenta sunt, quibus jure putemus, alium a
 Luciferio fuisse *Formulæ* hujuscæ auctorem.

Sed omnia de ipso auctore ambiguitas sublata nobis
 est, cum ipsissimam *Fidei Formulam* jam ante a Paschasio Quesnello editam vidimus in tomo 2
 Operum D. Leonis PP. in Codice Canonum eccle-
 siasticorum, etc., cap. 36, et Venetis typis iterum
 vulgatam in tomo 5 Operum eorundem pag. 278, quæ a
 Balleriniis Fratribus docto equidem, et erudito
 labore adversus Quesnelli errores illustrata fuerunt.
 Nomen hæc præfert in titulo *Faustini Presbyteri*,
 eandemque est, quæ a Mabillonio *Breve Fidei* inscri-
 bitur ex Ms. Augiensi, et Ballerini testatur; idem-
 que, ut auctorimus, codex Augiensis est, quom Ma-
 billonius in *Itinere Germanico* indicat a se visum
 Augie: *Liber in majori solo insignis, in quo habentur*
omnes Patrum expositiones in Oratianam Domini-
cam, atque etiam variæ Fidei Confessiones. Ms. Ox-
oniense, ex quo Quesnellus edidit Codicem Canonum,
etc., hunc titulum exhibet: Faustini Presbyteri Fides
missa Theodosio Imperatori; aliud Titulense: Item
Faustini Presbyteri confessio veræ fidei, quam præfati-
is scribi et transmitti jussit Theodosius Imperator;
 corrigit Quesnellus in dissert. 14, num. 6, *quam a*
præfatis, etc., concipiens jussu Theodosii descriptam
 fuisse a Faustino *Fidem* hanc, et a Theodosio ad
 Damasum missam, scribit *Sedis Apostolicæ postmo-*
dum inserendam: unde in Codicem Romanum translata
est; sed Quesnelli opinionem rejiciunt Ballerini in
Præfat. ad novam hujuscæ Codicis editionem, quem
 existimant neque in Italia, neque Roma, sed in
 Gallia elaboratum fuisse; et ex ms. Vindobonensi
 ejusdem Codicis hunc titulum afferunt: *Item Faustini*
Presbyteri confessio veræ fidei, quam Presbyter scribit
sibi transmitti jussit Theodosius Imperator; notant
 Ballerini, scripsit, et sibi, etc.

Træsigitur codices vetustissimi *Fidem* hanc Faustino
 tribuunt; *Faustinus autem alius non occurrit*, uti ani-
 madvertit Quesnellus in Dissert. laudata, qui fuerit
 auctor hujus libelli, præter *Faustinum illum Lucife-*
rianum Presbyterum, qui cum ad Flaccillam Theodosii
Imperatoris uxorem libros septem scripsit adversus
Arianos et Macedonianos, et libellum precum cum
Marcellino Presbytero Theodosio ipsi obtulerit, facile
 potuit ad eundem Imperatorem libellum mittere *Fidei*

sue sententiam: cujus quidem sententia respiciatur.
 Causam vero, cur *Faustinus* libellum cum *Fidei*
 ederet, hanc Quesnellus ibidem significat; quia utri-
 usque a Turbone Episcopo Eleutheropolis, qua in
 urbe *Faustinus* cum Marcellino et ipso Lucife-
 riano pulsus propter schismata Erisiani tunc doge-
 bat, veluti errorum Sabellii et Apollinaris associata
 una cum collega suo vexaretur; nam de Turbone
 graviter conqueritur ipse *Faustinus* et suo et Mar-
 cellini nomine in *Libello precum ad Imperatores*
Eleutheropoli misso, scilicet Valentianum, Theodo-
sium, et Arcadium, ut in Præfat. ad Libellum precum:
Egregius, inquit, Turbo Eleutheropolitanæ Episcopus
civitas, nostram exiguitatem despiciens.... postquam
audivit quosdam se integræ Fidei copulare, et per Dei
gratiam rem veri crescere, nobis exitia ministrat, et
turbat. Sive autem Faustinus Fidem suam ultro
Theodosio obtulerit, sive a Theodosio jussus, tem-
 pus, quo illam edidit, non ante annum 379 Quesnel-
 lus constituit, cui assignantur imperii *Theodosiani*
 exordia, nec diu post; quia altum in illa de Macedo-
 nio silentium, ac de concilio Constantinopolitano primo,
 a quo damnatus est an. 381, tam quod alio modo de
 errore contra Spiritum sanctum non loquatur, quam
 quo adversus illum hæreticum scripserunt Alexandrini
 Concilii Patres in Epistola Synodica an. 362. Le-
 quimus in tom. 3. Orient. Christ. in Episcopis
 Eleutheropolitanis initia Episcopatus Turbonis ad
 idem quodam modo tempus referre videtur, quæ sit
 ad obitum fere Theodosii, ad an. scilicet 385, Episco-
 patum tenuisse; ignotus autem est annus, quo Euty-
 chianus ante Turbonem Episcopum decesserit. Auctore
 igitur hujuscæ *Formulæ* comperto, et tempore, quo
 scripta fuit, tum illius scribendæ cognita causa,
 quam parum Quesnelli exemplar differat a nostro,
 videamus. *Faustinus* brevem excusationem ipsi præ-
 figit, cur præter *Nicænam Fidem* ipse etiam scripserit,
 ne videretur nimirum decreta infringere Synodi
 Sardicensis, quæ Alexandrina probaverat, velanti-
 ne deinceps novæ *Fidei Formulæ* a quoquam ede-
 rentur; hoc vero exordium abest ab exemplari
 nostro ex codice Ambrosiano. Tuam suam ipse *Fidem*
 testatur iisdem omnino verbis, præter hæc, *de se sine*
initio genitum, non factum; cum exemplari Ambro-
siano quædam his obscuritas insit, et ambiguitas, et
superius nominatus. Demum paucis a catumia hæ-
resis Apollinaristæ sibi illata esse defendit, et esse
damnata, qui tres hypostasas confitentur, quæ itidem
clausula deest Ambrosiano. Verum ita appropinquavit
Quesnellus: Faustinus, uti ejus etiam collega Mar-
cellinus, Luciferiano schismate infectus erat, ideo-
que Concilii Alexandrini decreto adversabatur, quo
sanctum fuerat, ut Arianae communionis participes
sub Imperatore Constantio, Episcopi præsertim, in
gratiam cum Catholicis reciperentur. Hinc Sabel-
liani, et Apollinaristæ erroris suspectus habebatur;
Patres etenim Synodi Alexandrinæ decreverant, ut
ad iis, qui ad Ecclesiam ex Arianorum societate re-
derant, excipiendis rejiciebat, Sabellium nominatim
damnata, et adversus illum errorem personas in Tri-
nitate aperte distinguit; Spiritus sancti divinam esse
naturam iisdem pene Synodi verbis fatetur, ac Apo-
llinaris hæresim perspicue detestatur; de concessa
autem lapsi indulgentia omnino silet; et trium hy-
postasum usum, de quo veluti hæreseos suspecto
fuerant lapsi accusati ante, quam veniam obtinerent,
 cujusque rectum et catholicum sensum Synodo pro-

baverant, omnino negat inter catholicos esse ferendum : unde alia causa cur Sabellianus diceretur ab iis, qui *tres hypostases* in Trinitate fatebantur, id est *tres personas*; Sabellius enim Deum assererat ὑπόστασις, hoc est unam in Deo personam esse Patrem et Filium, ut ait Athanasius in expositione Fidei; et de Spiritu sancto perinde ac de Filio sentiebat, ut eos ὁμοιωμένους faceret, neque a Patris persona separaret, sed unam eandemque ac veluti primariam hypostasim statueret, cujus due illæ Filii et Spiritus Sancti essent ὑπερτιται, ait Petavius in lib. 1, cap. 6. Verum cum Græcum nomen ὑπόστασις pro οὐσίᾳ sive essentia veteres Patres adhibuerint præsertim ante Nicænum Concilium, et re vera tum id significet, quod simpliciter existit, id est *essentiam*, tum id, quod *per se subsistit*, *individuum* scilicet, seu *personam*, de quibus vide Petavium in lib. 1, cap. 1, 4, 7, hoc *individui* sensu Græci Patres illud postea usurparunt, quo ab iis etiam, qui ad rectæ Fidei communionem ab Arianis reversi fuerant, usurpabatur; nam *trium hypostasum* nomine non *tres essentias*, nec *tres Deos*, aut *tria principia* intelligebant, sed *tres in Trinitate personas*, *Patrem, qui vere sit et subsistat, Filium ut existentem et subsistentem, et Spiritum sanctum, ut subsistentem, et existentem*: quod Epistola Synodica Alexandrina testatur. Ita disputationes quieverant litesque tum de ὑπόστασις voce exortæ præsertim Antiochiæ, unde Antiochenum schisma conflatum, teste Basilio ep. 349, veter. edit. apud Petavium lib. 1, cap. 4, num. 41, cum Terentio Comiti scribit, *haud parvi momenti se quæstiones illas ducere, ob quas initio schisma conflatum est*: quo in loco advertendum dissidium hocce inter Græcos Orientales primo cœpisse, non inter Græcos et Latinos, ut affirmat præfatio in Synodicas litteras Concilii Alexandrini tom. 2, Concil. Ven. Edit. prioris. At, quo tempore Faustinus hanc *Fidem* edidit, sopitus ignis contentionis vehementius jam exarserat, quem Latini quoque fovebant ingenti partium studio; alii quippe ὑπόστασις nomine οὐσίαν volebant intelligi, id est *essentiam*, seu *substantiam*; alii *personam*, seu *subsistentiam personalem*, et inter sese *substantiam*, hi pro *subsistentia*, illi pro *essentia* interpretantes, de vi ipsa vocum earundem in Latino sermone decertabant. Quare Faustinus, cum *substantia* voce *essentiam* significari contenderet, *tres substantias* in Trinitate negat esse enuntiandas; consequens quippe erat, ut *tres Deos confiterentur, qui tres substantias illa significatione confitebantur*; et in ipsa *Fide* describenda *substantiæ* nomen, quatenus *essentiam* exprimit, pene de industria repetiisse videtur: illi vero, qui ὑπόστασις nomine *personam* exprimi aiebant, Faustinum, ejusque collegam Marcellinum Sabellianismi accusabant, quippe unam in Trinitate personam defendere ipsis viderentur. Et ex hisce conijcere licet, Faustinum hanc etiam ob causam mentionem injecisse in *Formulam Fidei* de tribus *substantiis*, ut nimirum Damasi Romani Pontificis gratiam aucuparetur, cui in Schismate Ursicini fuerat infensus; Damasus enim de *trium ὑποστάσεων* controversia silentium indixerat, uti vult Baronius ad an. 372, ex litteris Cyrilli Alexandrini, et in Hieronymi sententiam concesserat, qui *trium hypostasum* usum ini-

A probabat. Quamquam cum sit incertum, utrum Eleutheropoli versaretur Faustinus; dum *Fidem* edidit, quod putat Quesnellus, an alia in urbe, certe in Oriente, ubi contentio adhuc fervebat de usu, sensuque *trium hypostasum*, hinc conjectura ducitur ad credendum, omnem hujus *Fidei* scribendæ causam illi fuisse, ut, cum unam esse ὑπόστασιν, id est *essentiam* seu *substantiam* Trinitatis affirmaret, ab eorum calumniis sese defenderet, qui *tres hypostases* fatebantur eo sensu, qui ab Alexandrina Synodo probatus fuerat, et vocis hujus vim pro sua ipsorum sententia interpretantes, Sabellianismi cæteros accusabant, qui aliter illam interpretarentur. Quare Faustinus suam *Fidem* exhibet Imperatori ita, ut cum catholica doctrina Synodi omnino conveniat, ὑπόστασις autem, et *substantiæ* voces sua tantummodo interpretatione velit esse explicandas: quod ipsum *Formulæ* initium significat: *Primæ fidei confessionem contra Sabellium signamus et contra hos, qui sub nomine Catholicæ Fidei impia verba defendunt, dicentes tres esse substantias.*

B Atque hæc satis de *Formula* Faustini; quæ nunc Lucifero conveniant, quisquam facile cognoscit, ipsis solummodo *Fidei* verbis spectatis, et consilio, quo edita fuit. At quis dixerit, *Fidem* a Lucifero quidem scriptam a Faustino in suam *Formulam*, additis exordio et clausula, adscitam, ut magis ex ipso auctore probaretur. Verum Luciferi nomen non suluisset Faustinus, quem in *Libello precum* tot laudibus semel atque iterum ornat; ac demum ex hactenus dictis ita potest recte constitui, *Formulam Fidei*, quam ex Ambrosiano Codice hic exhibemus, Lucifero, qui *Nicæna Fidei Formulam* unice secutus est, qui nihil umquam ambiguum, nihil obscurum de Trinitate scripsit, qui decreta Synodi Alexandrinæ suo assensu confirmavit, qui Sabellii errores palam execratus est in lib. *de non conv. cum hæret.* et nullius hæretici erroris in suspicionem umquam adductus fuit, illam, inquam, *Fidei Formulam* non esse tribuendam, sed vel ab inscito quopiam homine, vel secta Luciferiano e *Faustiniana Formulâ* depromptam, ambiguus, quæ notivinus, corruptam vocibus, et aut iuscite, aut fraudulenter Lucifero ascriptam, quinto circiter sæculo, postea, illius nomine præfixo, Codici Ambrosiano insertam fuisse. Addere hæc lubet ex *Præfatione* tomi primi Opp. Sirmondi Venet. Edit. num. 2: *Cum eo Libello Precum Marcellini et Faustini traditam fuisse Imperatoribus fidei Confessionem, quæ in Codice Canonum et Constit. Ecclesiæ Rom. ante viginti annos edito in Append. ad S. Leonis Opera ed. an. 1675, pag. 438. Faustini Presbyteri Fides missa Theodosio Imperatori inscribitur, aliqui existimant*: verum cum in *Præfatione* Libelli ejusdem, quæ Schismatici hominis est, Imperatores dicantur Valentinianus, Theodosius, et Arcadius, *Libellus Precum* in annum 383 rejici debet, quo Arcadius renunciatus est Augustus, nec anno 392 postponi potest, quo Valentinianus decessit: id autem cum anno editæ *Fidei* nequit convenire: alii *Libellum Confessione Fidei posteriorem aliquot annis censent*: quod esse verisimilius videtur. Utriusque *Fidei* exemplum sub uno aspectu hic jam subjiciamus.

Ex Membranaceo Codice Ms. Bibliothecæ Ambrosianæ signato I, 401, in parte superiori.

INCIPIT * FIDES
S. LUCIFERI EPISCOPI.

Nos Patrem credimus qui non sit Filius, sed habeat Filium de ^b se sine initio non ad se factum. Et Filium credimus qui non sit Pater, sed habeat Patrem de quo sit genitus, non factus. Et Spiritum sanctum credimus qui sit vere spiritus Dei: unde Divinæ Trinitatis unam substantiam constitemur, quia qualis est Pater secundum substantiam, talem genuit Filium. Et Spiritus sanctus non creatura existens, sed spiritus Dei, non est alienus a substantia Patris et Filii, sed est ipse ejusdem substantiæ cum Patre et Filio sicuti ejusdem Deitatis. Explicit.

* Hæc verba, *Incipit Fides S. Luciferi Episcopi*, minio depicta sunt in Codice.

^b De hisce locutionibus satis dictum est in præfatis.

^c Id est Nicæna. Excusationem præmittit, cur novam Fidei Formulam edat contra Alexandrinum decretum; quod usum præsertim trium ὑποστάσεων spectat hisce verbis: quos enim, id est, qui cum Arianis communicaverant, nonnulli incusabant, quod tres hypostases affirmarent, cum hujusmodi voces in Scriptura non reperiantur, ac proinde suspectæ esse possint, auctores suimus neque id amplius præter Nicænam confessionem inquirant.

^d Codex Thuanens. miscens.

^e Forte confessionem.

Ex Cod. Canonum et Constitutorum Sanctæ Sedis Apostolicæ, in tom. 3 Opp. D. Leonis Ven. Edit. an. 1757, col. 278.

FIDES
FAUSTINI PRESBYTERI
Missa Theodosio Imperatori.

Sufficiebat fides ^e conscripta adversus hæresim Arianam. Sed quia pravo ingenio quidam sub illius fidei confessione impia verba commutant^d, nobis invidiam facientes, quod velut hæresim Sabellii tueamur; paucis et contra Sabellium primæ fidei confessione ^e signamus; et contra hos, qui sub nomine catholicæ fidei impia verba defendunt, dicentes tres esse substantias; cum semper catholica fides unam substantiam Patris et Filii et Spiritus sancti confesssa sit.

Nos Patrem credimus, qui ^f non sit Filius, sed habeat Filium de se sine initio genitum, non factum: et Filium credimus, qui non sit Pater, sed habeat Patrem, de quo sit genitus, non factus: et Spiritum sanctum credimus, qui sit vere Spiritus Dei. Unde et divinæ Trinitatis unam ^g substantiam constitemur: quia qualis est Pater secundum substantiam, talem genuit et Filium: et Spiritus sanctus non creatura existens, sed Spiritus Dei, non ^h est alienus a substantia Patris et Filii; sed est ejusdem et ipse substantiæ cum Patre et Filio, sicut ejusdem Deitatis.

Nam qui nos putant esse ⁱ Apollinaristas, sciunt quod non minus Apollinaris hæresim execramur, quam Arianam. Miramur autem illos catholicos probari posse, qui Patris, et Filii, et Spiritus sancti tres substantias constentur. Sed et si dicunt non se credere Filium Dei, aut Spiritum sanctum creaturam; tamen contra ^j impiam fidem sentiunt, cum dicant tres esse substantias: consequens est enim, ut tres Deos constentur, qui tres substantias constentur. Quam vocem semper catholici execrati sunt.

^f Personam Patris a persona Filii aperte distinguit, ut Sabelliano errori adversari se ostendat: unde conjicias *Fidem* hanc potius ut illam hæresim damnet, quam ut Arianam, scriptam fuisse.

^g *Substantiam unam* dicit, non minus, ut catholicum dogma profiteatur, quam ut vocis significationem ingerat adversariis.

^h Hæc ex Synodica Alexandrina fere verbo tenus.

ⁱ De Apollinaris hæresi, et de tribus substantiis, vide quæ præfati sumus.

^j Nisi mendum inest utrique editioni tum Quesnellianæ tum Venetæ, et legendum sit ipsam, sensus erit, tamen e contrario impiam fidem sequuntur, impie sentiunt.